

ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEK

-

FOGALOMTÁR

EURÓPAI
SZOLIDARITÁSI
TESTÜLET

Aktivista

Az aktivista az, aki részt vesz vagy elkötelezi magát egy adott társadalmi ügy előmozdítására vagy mozgalom támogatására, hogy felhívja a figyelmet az adott problémára vagy hibára, és ösztönözze a változást.

Az aktivisták általában valamilyen politikai, társadalmi, közéleti, környezetvédelmi vagy emberi jogi ügyekért küzdenek, és különféle módon fejezhetik ki elkötelezettségüket. Ezek a módszerek lehetnek például tüntetések, kampányok szervezése, petíciók, oktatás és az ügygel kapcsolatos tudatosság növelése.

Aktivizmus

Az aktivizmus olyan tevékenység, amelynek célja a társadalmi, politikai, környezeti vagy gazdasági változások elérése.

A (társadalmi) aktivizmus valamilyen konkrét társadalmi cél elérésére irányul, például a rasszizmus, szexizmus, homofóbia vagy más diszkrimináció elleni fellépésre, környezetvédelemre vagy más politikai reformok megvalósítására. Nemcsak progresszív célok támogatására, hanem azokkal ellentétes ügyek képviselésére is működnek aktivista csoportok, sőt mozgalmak, így az abortusz teljes tiltása, a halálbüntetés visszaállítása vagy az eltérő szexuális csoportok társadalmi kirekesztése érdekében. A (társadalmi aktivizmus) csoportos tevékenység, amelyben különböző háttérű emberek (aktivisták) egyesülnek közös cél érdekében. Az aktivisták jellemző eszközei a tüntetések, petíciók, bojkottok vagy nyilvános beszédek, alkalmanként polgári engedetlenség, amiket arra használnak, hogy hatást gyakoroljanak a döntéshozókra és a közvéleményre.

Alkotmánybíróság

Olyan testület vagy intézmény, amelynek alapvető feladatköre, hogy értelmezze és alkalmazza az alkotmányos rendelkezéseket, vizsgálja a törvények, jogszabályok és jogi normák alkotmányosságát, és megsemmisítse az alkotmányellenes intézkedéseket.

Magyarországon a centralizált változata működik, azaz az Alkotmánybíróság önálló, a rendes bírósági szervezetrendszertől független alkotmányos intézményként létezik, amelynek feladatkörét maga az alkotmány (Alaptörvény) szabja meg. A decentralizált modellben a rendes bíróságok hatásköreibe beletartozik, hogy az adott ügy elbírálásakor figyelembe vegyék annak

alkotmányosságát is, ezek a bírálatok pedig jogforrássá, precedenssé válnak. Vegyes modelleknek számítanak azok az országok, amelyek e két modell különböző elemeit ötvözik.

Alkotmányosság

Az alkotmányosság az állam jogrendjének és működésének olyan alapelve, amely az alkotmány rendelkezéseire épül. Egyszerre alapelv és eljárásrend az állam működéséhez.

Jogállamban az alkotmányosság biztosítja a hatalomgyakorlás törvényességét, a polgári szabadságjogok védelmét, valamint a hatalmi ágak elválasztását és kiegyensúlyozását. Az alkotmányosság lényege, hogy az állami hatalom a jog korlátai között működik, és ebben az alapvető emberi jogok védelme fontos szerepet kap. Az alkotmányosságra a korlátlan hatalom fenyegetően hat, például az alkotmányt sértő jogszabályok elfogadásával vagy az alkotmánybíróság meggyengítésével. Ilyen helyzetben az alkotmány formálissá válik, és az állami szervek ténylegesen nem tartják be az alapelveket. A formális alkotmány tehát szükséges, de nem elégséges feltétele tehát az állam alkotmányos működésének.

Az alkotmányosság csakis tartalmilag értelmezhető, ott valósul meg, ahol az állam működése, az alkotmány és a törvények eleget tesznek olyan alapelveknek, mint például a népszuverenitás, a hatalmi ágak megosztása, a jogállamiság, az emberi jogok vagy a bírói függetlenség.

Számos országban népszavazás szükséges az alkotmány elfogadásához.

Állam

Az állam olyan hatalmi intézmény, amely egy megadott földrajzi terület és az azon élő lakosság felett teljes és kizárólagos főhatalmat gyakorol.

Az állam a saját területén rendelkezik a legális erőszak használatának monopóliumával. A népességen és a felségterületen túl az állam egyik meghatározó fogalmi elemének tekintették a szuverenitást is, azaz a főhatalom birtoklását is. Az ókor óta köztudomású, hogy főhatalom nélkül nem beszélhetünk államról, és alapkérdésnek számít kié is ez a főhatalom.

Az emberek közösségének, politikai társulásának egy sajátos formája, amely megteremti a társadalmi együttélés rendjét. Ennek két tényezője a hatalom és a jog, amelyekből kifejtjhető a hatalmi állam és a jogállam fogalmi. Alkotmánya elsősorban államoknak van, az emberi jogokat leginkább az állam működteti, azok leginkább az államon keresztül érvényesülhetnek.

Állami Számvevőszék

Az Állami Számvevőszék az Országgyűlés legfőbb pénzügyi és gazdasági ellenőrző szerve, amely az Országgyűlésnek alárendelve látja el feladatát, és amely általános hatáskörrel végzi a közpénzekkel, illetve az állami és önkormányzati vagyonnal való gazdálkodás ellenőrzését. Az Állami Számvevőszék elnökét az Országgyűlés az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával tizenkét évre választja meg. Az Állami Számvevőszék tevékenységét ellenőrzési terv alapján végzi, amit az elnök hagy jóvá. Így tehát a fő feladata szerint Országgyűlés pénzügyi ellenőrzéséért felelős szervezet, az Országgyűlés által választott elnök által elfogadott terv alapján működik, mely az ellenőrzés függetlenségét teszi kérdőjelessé.

Autokrácia

Átmeneti politikai-uralmi-kormányzati rendszer a demokrácia és a diktatúra között. A diktatúrákkal szemben az autokráciákban formálisan ugyan látszatra vannak demokratikus intézmények, de a jogállamiság és az alapvető jogok aláásása miatt a gyakorlatban egy ember vagy egy uralmi csoport hegemon módon döntő befolyást gyakorol a politikai és államélet minden egyes területe felett.

Autokráciában többnyire nincsen nyílt, véres erőszak a politikai ellenzék ellen, a hatalom inkább a fékek és egyensúlyok, civil szféra és médiaszabadság felszámolásával lehetetleníti el ellenfeleit. A világ lakosságának közel háromnegyede él autokratikus rendszerben. Magyarország gyakori példája az autokráciának, az Európai Parlament többször is választásos autokráciaként határozta meg a magyar politikai rendszert.

Bíróság

A bíróságok a jogérvényesítés és igazságszolgáltatás közjogi intézményei. Ismeretesek rendes bíróságok, különbíróságok és rendkívüli (eseti) bíróságok.

A bíróság az igazságszolgáltatás egyik alapvető intézménye, amely az állami hatalom részeként a jogviták eldöntésére, a törvények alkalmazására, a jogszabályok betartatásának ellenőrzése, valamint az igazságosság és jogbiztonság érvényesítésére szolgál. A bíróságoknak függetlenül, politikai és gazdasági befolyástól mentesen kell működniük, hogy biztosítani tudják a pártatlan ítélezést.

A bíróságok betagozódnak az igazságszolgáltatás rendszerébe, egyben kontrollálják az igazságszolgáltatás egyéb szereplőit. A bírák hibáinak, elfogultságának vagy túlzásainak korrigálását szolgálja a többfokú bírósági szervezetrendszer és a jogorvoslat lehetősége (pl. fellebbezés).

A polgárok általában jogsérelmeik orvoslása érdekében fordulnak bírósághoz, amikor más fórumokon nem találnak megoldást.

A 2011. évi bírósági reformtól kezdve az igazságszolgáltatás feladatát Magyarországon a Kúria, az ítéltáblák, a törvényszékek, a járásbíróságok és kerületi bíróságok, valamint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok látják el.

Bíróságok függetlensége

A demokratikus jogállam alapvető elve a hatalommegosztás. A bíróságok és a bírák függetlensége, legalább a törvényhozó és a végrehajtó hatalmi ágtól a biztosíték arra, hogy a bíróságok tevékenysége kizárólag csak a jognak legyen alárendelve.

Az igazságszolgáltató hatalom sajátossága, hogy a bíróságok és a klasszikus hármas hatalmi ágszétválasztási elv, másik két hatalmi ága között nem jöhet létre olyan politikai függés, mint a parlament és a kormány között. Mindennek az a célja, hogy a bíróságokon mindig pártatlan és igazságos döntések szülessenek. Ennek biztosítéka, hogy a bírák nem folytathatnak politikai tevékenységet, nem lehetnek politikai pártok tagjai, nem végezhetnek olyan tevékenységet,

ami elfogultságot eredményezhet. A bírósági függetlenség hiányában a bírákat önkényesen lehet kinevezni, áthelyezni vagy elmozdítani; illetve a bírák önkényes kinevezése, áthelyezése vagy elmozdítása roncsolja a bíráskodás függetlenségét, a polgároknak a tisztességes eljáráshoz és törvényes bíróhoz való jogát.

Bűncselekmény

A bűncselekmény olyan jogellenes cselekmény vagy mulasztás, amelyet a büntető törvények büntetendőnek nyilvánítanak, mivel veszélyezteti a társadalmi rendet, az egyének biztonságát vagy más alapvető értékeket.

A hatályos magyar Büntető Törvénykönyv szerint a bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli. Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti. A bűncselekmény súlya alapján lehet büntett vagy vétség. Büntett az a szándékosan elkövetett bűncselekmény, amelyre e törvény kétévi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, minden más bűncselekmény vétség.

A bűncselekmények lehetnek háborús, katonai, adatvédelmi, korrupciós, hivatali, hivatalos személy elleniek, valamint emberiség, személy (élet, testi épség, egészség, emberi szabadság, nemi élet szabadsága és nemi erkölcs, gyermekek és család, emberi méltóság), közlekedés rendje, vagyon, közrend, közbiztonság, köznyugalom, közigazgatás rendje, állam, az igazságszolgáltatás rendje vagy környezet ellen irányuló tettek, amelyeket az elkövető szándékosan vagy gondatlanságból követ el. Az igazságszolgáltatás célja, hogy a bűncselekményekért arányos büntetést szabjon ki, az áldozatoknak pedig jogorvoslatot és védelmet biztosítson.

Büntető igazságszolgáltatás

A büntető igazságszolgáltatás az az állami rendszer, amely segít kezelni a bűncselekményeket és igazságot szolgáltatni. Feladata, hogy a bűnösöket felelősségre vonja, az áldozatokat megvédje, és a társadalmi rendet fenntartsa. Magyarországon az állam ezen keresztül érvényesíti kizárólagos büntetőhatalmát.

A büntető igazságszolgáltatási rendszer a legtöbb jogállamban négy fő részből tevődik össze. 1. A nyomozó hatóságok (pl. rendőrség, adóhivatal, nemzetbiztonsági szolgálat, speciális ügyészi szervek), amelyek megalapozott gyanú alapján nyomoznak. 2. A vádhatóság szerepét általában az ügyészség tölti be, amely szintén nyomozhat és felügyeli a nyomozást. 3. A bíróság, amely ítélezik, dönt a bűnösségről, és kiszabja a büntetést. Emellett elrendeli vagy megtagadja, meghosszabbítja vagy megszünteti az eljárás alá vont személyek letartóztatását, dönt a kényszerintézkedésekről (pl. házkutatásról, lehallgatásáról) és a feltételes szabadlábra helyezésről, ellenőrzi a szabadságvesztés végrehajtását. 4. A büntetés-végrehajtás, amely a kiszabott büntetéseket (leginkább a szabadságvesztést) végrehajtja, és támogatja az elítéltek társadalomba való visszailleszkedését (reintegrációját). Mindez azért működik, hogy biztosítsa a tisztességes eljárást és a törvények betartását.

Minden terheltet (gyanúsítottat, vádlottat és elítéltet) megillet a törvényekben szabályozott fellebbezés és jogorvoslat joga.

Civil szervezetek

Kormányzati és magánszervezetektől különböző, a társadalomban tevékenykedő társas, közösségi szervezetek.

Döntéseikben az államtól és egyéb intézményektől függetlenek, viszont gyakran van saját szabályzatuk, amelyek megszabják működésüket és tevékenységi körüket. Céljuk nem a haszonszerzés, tevékenységük nem öncélú, a társadalmi jólétért, a közösség érdekében működnek. Önkéntes alapon szerveződnek, és általában önkéntesek is dolgoznak a szervezetben. A civil szervezetek végezhetnek politikai-közéleti tevékenységet, az államot ellenőrző szervezetek gyakran hozzájárulnak a demokrácia megerősítéséhez, a civil szervezetek sokszor képviselik az állampolgárokat a hatalommal szemben.

Demokrácia

A demokrácia a nép által, a népért való kormányzás rendszere. A szó gyökere ógörög, és eredetileg azt a kormányzati vagy államformát értették rajta, amelyben többségi elven közvetlenül érvényesül a nép (démosz) akarata.

A demokráciának három fő típusa van: a részvételi, a képviseleti és az ellenőrző demokrácia.

Az ókori Görögországban a részvételi demokrácia közvetlen volt, ami azt jelentette, hogy minden polgár részt vett a törvények és a kormányzati politika meghozatalában. A legtöbb modern képviseleti demokráciában a nép választások révén közvetetten gyakorolja hatalmát, ami azt jelenti, hogy a választott képviselők a törvényeket az őket megválasztó polgárok nevében hozzák meg, azonban ez nem azt jelenti, hogy ne lehetne akár jelen korunkban vagy a jövőben közvetlenül működő demokráciát kialakítani. Mindkét esetben a törvények és politikák a többségi uralom elve alapján születnek.

A jól működő demokrácia legfontosabb jellemzői közé tartozik az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, a szabad és tisztességes választások megtartása, a hatalmi ágak szétválasztása, a hatalmi ágak függetlensége, a szólás- és sajtószabadság, valamint valamennyi állami intézmény alkotmányos alárendeltsége a törvényesen létrehozott polgári hatóságnak.

Demokratikus

A demokratikus kifejezés olyan rendszert, elvet vagy eljárásmodot jelöl, amelyben az emberek közvetlenül vagy választott képviselők útján gyakorolják a hatalmat, biztosítva a jogegyenlőséget. A meghatározó döntések kollektívek.

A hétköznapi életben olyan helyzetekre vagy közösségekre mondhatjuk, hogy demokratikus, ahol mindenki véleménye számít, és a döntéseket közösen hozzák meg, például egy demokratikus iskolában a tanárok, a szülők és a diákok közösen beszélnek meg, milyen programokat szervezzenek, vagy egy szakszervezetben a szakszervezeti tagok megbízásából és érdekében tevékenykednek. Demokratikus légkörben az emberek szabadon kifejezhetik gondolataikat, tiszteletben tartják egymás jogait, és törekednek az igazságos megoldásokra. Demokratikus rendszerekben (nem csak politikaikban) a vezetők és vezetettek döntéseik következményeit kollektívan viselik, viszont van lehetőség visszacsatolásra és korrekcióra.

Demokratikus állam

Az Európai Unió tagállamaival és tagjelöltjeivel szemben támasztott demokratikus követelményeket alapvetően az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 2. cikke és az 1993-as koppenhágai kritériumok határozzák meg, amelyek együttesen egy szigorú politikai, jogi és emberi jogi értékrendszert alkotnak. A demokratikus működés alapját a stabil intézményrendszer jelenti, amely garantálja a rendszeres, szabad és tisztességes választásokat,

a valódi jogalkotói és kormányellenőrzési hatáskörrel rendelkező parlament működését. Ez a rendszer elképzelhetetlen a hatalmi ágak egyértelmű megosztása nélkül, amely elválasztja egymástól a törvényhozói, végrehajtói és igazságszolgáltatási funkciókat.

Ez az intézményi háttér szorosan összefonódik a jogállamiság (Rule of Law) szigorú követelményeivel, amelyek biztosítják, hogy a közhatalom gyakorlása korlátozott és ellenőrizhető legyen, kizárva az önkényes jogalkalmazást. A jogállami működés kulcsa a politikai befolyástól teljesen mentes, független és pártatlan bírósági rendszer, amely garantálja a törvény előtti egyenlőséget és a jogbiztonságot a világos, kiszámítható jogszabályokon keresztül. Ezen túlmenően a jogállamiság megköveteli a közpénzek védelmét szolgáló hatékony intézményi garanciákat és a korrupció elleni rendszerszintű, határozott fellépést is.

A demokratikus és jogállami keretek között az EU kiemelt figyelmet fordít az alapvető jogok és a kisebbségek védelmére, rögzítve, hogy a demokrácia nem jelentheti a többség zsarnokságát a kisebbség felett. Az uniós működés megköveteli az EU Alapjogi Chartájában rögzített személyes, polgári és politikai szabadságjogok maradéktalan tiszteletben tartását, valamint a nemzeti, etnikai, vallási vagy szexuális kisebbségek hátrányos megkülönböztetésének tilalmát. A társadalmi kontrollt és a szabad véleménynyilvánítást a kormánytól független sajtó, a médiapluralizmus, valamint a közéletben szabadon tevékenykedő civil szervezetek (NGO-k) biztosítják.

Mivel az Európai Unió egy valódi értékközösség, a tagállamok nemcsak a csatlakozáskor, hanem a tagságuk egésze alatt kötelesek fenntartani ezeket az elveket, amelyeket az EU rendszeresen ellenőriz és szükség esetén szankcionál. Az Európai Bizottság az éves jogállamisági jelentésekkel folyamatosan monitorozza a tagállamok helyzetét, a kirívó jogsértések kezelésére pedig olyan eszközök állnak rendelkezésre, mint az uniós szavazati jog felfüggesztését is lehetővé tévő 7. cikk szerinti eljárás, vagy a költségvetési feltételeességi mechanizmus, amely közvetlenül befagyaszthatja az uniós támogatások kifizetését, ha a demokratikus hiányosságok veszélyeztetik a közös pénzügyi érdekeket.

Demokratikus közélet

A demokratikus társadalmakban a hatalom a néptől származik, a vezetők választása, visszahívása az emberek kezében van, a közéletben aktív részvétellel, önszerveződéssel befolyásolható a társadalom és politika. A kisebbség ellenzéki tevékenységet folytathat,

kritizálhatja, bírálhatja a többség döntéseit, intézkedéseit a nyilvánosság előtt. A demokratikus közéletben egyetlen szereplőnek vagy csoportnak sem lehet hegemon a helyzete, ilyenre nem törekedhet, de ha mégis ezt tenné, a jól működő demokratikus intézményeknek – így maga a demokratikus közéletnek is – meg kellene akadályozniuk ebben az antidemokratikus törekvésében.

Egyenlő bánásmód követelménye

Mind a hazai, mind a nemzetközi jogban alapvető elv, amely szerint a törvény előtt mindenki egyenlő, az alapvető jogok mindenkit megilletnek megkülönböztetés nélkül, az emberi méltóság mindenkire vonatkozik.

Az egyenlőtlen bánásmód kiemelten tiltott formája, amikor az egy bizonyos (pl. származási, vallási, nemzetiségi, nemi) csoporthoz való tartozás miatt történik. Az egyenlő bánásmód követelménye elsősorban az állami, önkormányzati, közszolgálati szervekre, intézményekre és a munkáltatókra vonatkozik, sokkal kevésbé (azaz csak megszorításokkal) a magánszemélyek közötti tevékenységre vagy vallási, egyesületi közösségekre.

Egyenlőség

Az egyenlőség elve azt hirdeti, hogy minden embernek egyenlő jogai és lehetőségei vannak, függetlenül a nemétől, származásától, vallásától vagy más személyes jellemzőitől. Ez az elv a leghatározottabban a nagy francia forradalom jelszavában (szabadság, egyenlőség, testvériség) jelent meg.

Politikai jelszóként eleinte az előjogok és kiváltságok felszámolását sürgette, vagyis a rendi vagy feudális társadalmaknak a korábbi születési és osztályalapon alapon szerzett privilégiumaival szemben előbb polgári eszményként jelent meg, majd szocialista célként is. Alexis de Tocqueville a modern demokráciák alapelveként azonosította.

Az emberi jogok egyik alapelveként az egyenlőség érvényesítése viszont ma azt jelenti, hogy mindenkinek el kell ismerni emberi méltóságát, jogegyenlőségét, és meg kell akadályozni a hátrányos megkülönböztetést. Ez az elv számos nemzetközi emberi jogi dokumentumban, például az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, valamint további egyezményekben és nemzeti jogszabályokban is megfogalmazódik. Az egyenlőség előmozdítása kulcsfontosságú a társadalmi igazságosság és az emberi méltóság tiszteletben tartása szempontjából.

Egyesülési jog

Az egyesülési jog első generációs emberi jog. Tartalmi értelemben politikai és kommunikációs szabadságjognak számít. Az egyesülés szabadsága lehetővé teszi az embereknek, hogy csoportokba szerveződjenek és egyesüljenek közös célok érdekében. Ez magába foglalja a szakszervezetek, civil szervezetek, politikai pártok és más társadalmi csoportok létrehozásának és részvételének jogát.

Az egyesülési jog célja, hogy erősítse a polgárok kollektív hangját, és lehetővé tegye számukra, hogy közösen léphessenek fel a közös érdekeik védelmében vagy előmozdításában. Az 1831-es belga alkotmány a legrégebbi, ami az egyesülési jogról rendelkezik. Azóta az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és számos nemzetközi egyezmény elismeri ezt a jogot, azonban egyes országokban sajnos még mindig korlátozzák az egyesülési jogot. Magyarországon is több támadást érte őt és a háterszágát jelentő civil társadalmat.

Emberi Jogok Európai Bírósága

Az 1950-ben kelt Emberi Jogok Európai Egyezménye egy alapvető nemzetközi szerződés, amelyet azóta az Európa Tanács 47 tagállama fogadott el. Ez a dokumentum határozza meg az Emberi Jogok Európai Bíróságának célját, ami nem más, mint az egyezmény betartásának ellenőrzése. Valamint felsorolja azon jogokat és biztosítékokat, amelyeknek tiszteletben tartását az Európa Tanács tagállamai vállalták. Az egyezményhez Magyarország 1993-ban csatlakozott.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) két fő típusú kérelmet dolgoz fel: egyéni kérelmeket, amelyeket személyek vagy csoportok nyújtanak be egy állam ellen, és államközi kérelmeket, amelyeket egy tagállam nyújt be egy másik ellen.

Emberi Jogok Európai Egyezménye

A „római egyezménynek” is nevezett szerződést az Európa Tanács tagjai azzal a céllal fogadták el 1950-ben, hogy közös értékrendszerüket védjék, illetve elősegítsék a pozitív emberi jogi és jogállamisági változásokat.

Az egyezményt aláíró, az emberi jogok európai katalógusát elfogadó országok köteleességet vállalnak arra, hogy védik az emberi jogokat és a jogállamiságot. Az Európa Tanács összes állama csatlakozott az egyezményhez. Ez jól mutatja, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása szerves

része az európai értékrendszernek. A csatlakozással az államok vállalják, hogy magukat nemzetközi vizsgálatnak vetik alá, amely során a kötelezettségek betartását ellenőrzik az egyezmény szervei. A legfontosabb ebből a szempontból az Emberi Jogok Európai Bíróságok, valamint a strasbourgi bíróság ítéleteinek végrehajtását felügyelő Miniszteri Bizottság. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a világ első olyan nemzetközi szerződése, amely kollektív védelmet biztosít a jogsértések áldozatainak.

Sokan elégedetlenek a mostani „strasbourgi mechanizmussal”, és van is ok a bírálatra, de fontos tudni, hogy még mindig messze hatékonyabb, mint egyéb nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok, így például az ENSZ-é vagy más kontinenseké.

Emberiség elleni bűncselekmények

Olyan bűncselekmények, amelyeket a polgári lakosság elleni széleskörű vagy módszeres támadás részeként követnek el, a támadás a polgári lakosság egészét vagy nagy részét célozza, nem véletlenszerűen, hanem tervezetten történnek.

Az emberiség elleni bűncselekmények kiemelten súlyosan sértik az emberi méltóságot, kifejezetten azt támadják, ami az embereknek fontos, mint az életet, a szabadságot vagy egészséget. Az ilyenfajta bűncselekmény általában valamilyen diszkriminatív politikai terv részeként valósul meg. Emberiség elleni bűncselekménynek minősül többek között a népirtás, a rabszolgaságba szorítás, az apartheid, a deportálás és a faji, vallási üldözés. Ezek nem évülnek el, akárcsak a háborús bűncselekmények.

Jelenlegi körözöttek emberiség elleni bűncselekményekért

Érdekérvényesítés

Az érdekérvényesítés (angolul *advocacy*) az, amikor egy egyén, csoport vagy ügy érdekében valaki felszólal. Az érdekérvényesítés célja, hogy befolyásolják a döntéshozókat, politikusokat, vagy formálják a társadalmi gondolkodást egy adott politikai-közéleti cél érdekében. Az érdekérvényesítő csoportok vagy személyek igyekeznek elérni, hogy azok, akik nem tudják eléggé hallatni a hangjukat, azok megfelelő figyelmet és támogatást kapjanak.

Az érdekérvényesítés széles körben alkalmazható különböző társadalmi kérdésekben, beleértve az emberi jogokat, környezetvédelmet, egészségügyet, oktatást.

Esküdtszék

Az esküdtszék a laikus bíraskodás intézménye, leginkább az angolszász jogrendszerből ismert, Angliában és a volt brit gyarmatokon alkalmazzák, és több típusa is létezik.

Az esküdtszék egyes országok jogrendszerében létező, felesketett tagokból álló testület, amelynek feladata, hogy elfogulatlan, részrehajlás nélküli határozatot, ítéletet vagy büntetést állapítson meg a bíróság által elé terjesztett ügyben. A jelenkori esküdtszékek feladata jellemzően az, hogy eldöntsék, a vádlott „bűnös” vagy „nem bűnös”. Az esküdtszék tagjai az esküdtek, akiket alkalomszerűen választanak meg.

Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Európai Unió Alapjogi Chartája egy olyan uniós dokumentum, amely az uniós polgárok alapvető jogait rögzíti és védi EU-n belül.

A chartát 2000-ben, az Európai Unió nizzai csúcstalálkozóján fogadták el. 2009-ben az Európai Unió Lisszaboni Szerződésének részévé válva ma kötelező erejűnek számít az összes uniós tagállamban. A charta különböző jogi, polgári, politikai, gazdasági és szociális jogokat tartalmaz, amelyeket az EU és annak tagállamai kötelesek tiszteletben tartani és védeni. Ezek az alapjogok magukban foglalják például a szólásszabadságot, a vallásszabadságot, az egyenlőség elvét, az emberi méltóságot, a jogbiztonságot és még számos más jogot. Az Alapjogi Charta segít megteremteni az EU-n belül a jogbiztonságot, szigorú előírásai révén szavatolja alapvető jogok tiszteletben tartását. Az Európai Unió Bírósága hivatott biztosítani a charta hatékony alkalmazását és értelmezését.

Európai Unió Bírósága

Az Európai Unió Bírósága (más néven: a luxembourgi bíróság) az az uniós intézmény, amely megvizsgálja, hogy a tagállamok megfelelően alkalmazzák-e az uniós jogszabályokat, illetve, hogy az uniós országok és intézmények betartják-e az uniós jogot.

Az EU és az Európai Atomenergia-közösség (Euratom) közös igazságszolgáltatási szervét 1952-ben hozták létre. A tagállami bíróságokkal együtt dolgozva biztosítja, hogy az uniós jogot egységesen értelmezzék és alkalmazzák az EU összes országában. Az Európai Unió Bírósága megsemmisítheti az olyan uniós jogi aktusokat, amelyek ellentétesek az EU-s szerződésekkel és

alapjogokkal. Két bíróságból áll, az egyik a Bíróság, ami leginkább a tagállami bíróságok előzetes döntéshozatal iránti kérelmeivel és kötelezettségszegési eljárásokkal foglalkozik, a másik a Törvényszék, ami elsősorban a magánszemélyek és vállalatok kereseteit bírálja el.

Gyülekezési jog

Alapvető emberi jog, amely lehetővé teszi az egyéneknek, hogy kollektíven kifejezzék magukat és részt vegyenek közösségeik alakításában.

Az ilyen gyülekezések megnyilvánulhatnak tüntetések, tiltakozások, találkozók, gyűlések, villámcsődületek, online gyülekezések vagy polgári engedetlenség formájában, amennyiben erőszakmentesek. Minden személynek joga van a békés gyülekezéshez, beleértve a nem állampolgárokat is. Ez a jog különösen fontos a marginalizált egyéneknek és csoportoknak, és döntő fontosságú ahhoz, hogy lehetőséget teremtsen a nézeteltérések békés rendezésére. Az ilyen gyülekezéseket dokumentáló szereplők, például újságírók, emberi jogi aktivisták, választási megfigyelők és mások szerepe különösen fontos e jog teljes körű gyakorlása szempontjából.

Szoros kapcsolatban áll a véleménynyilvánítás szabadságával (mint anyajoggal), az egyesülési és a petíciós joggal. A gyülekezési jog alapjoggá először Belgiumban vált, ott került bele külön is az alkotmányba 1831-ben. Mind a magyar Alaptörvény, mind az Emberi Jogok Európai Egyezménye alapjogként határozza meg.

Habeas corpus

A középkorig visszamenő jogelv, miszerint a fogva tartott személyt minél előbb bíróság elé kell állítani, a bíróságon kötelesek őt meghallgatni, hogy a fogvatartás jogszerűségéről ne önkényesen döntsenek, hanem a törvények alapján igazságosan.

A jogelv csírái már a Magna Chartában (1215) és az Aranybullában (1222) is ott voltak. A világ első ilyen törvényét, a *Habeas Corpust Actet* az angol parlament fogadta el, és II. Károly király hagyta jóvá 1679-ben. A *habeas corpus* (szó szerint: a test megléte) vagy ahhoz hasonló joggyakorlat a modern emberi jogi szabályokban és büntetőjogi törvényekben is megtalálható. Alapvető előírása lett az igazságszolgáltatás függetlenségének és az egyén szabadsága védelmének akár a hatalommal szemben is. Erre a jogelvre aztán számos más emberi jog és jogi garancia épült rá.

Háborús bűnök, bűncselekmények

A háborús bűncselekmények olyan tetteket jelentenek, amelyek a nemzetközi humanitárius jog (a háborúban alkalmazandó jog) megsértésével járnak.

A háborús bűncselekmények közé tartoznak olyan cselekedetek, mint a civilek és sebesültek célzott támadása, kínzás, szexuális erőszak, etnikai tisztogatás és más, a háborús körülmények között elkövetett súlyos jogsértések. A háborús bűncselekményekre vonatkozó jogi felelősség nem korlátozódik egyénekre, ugyanis például egy állam is felelősségre vonható háborús bűncselekmények miatt.

Az elmúlt évszázadok során a nemzetközi közösség számos mechanizmust hozott létre a háborús bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonására. Az egyik leghíresebb kezdeményezés a Nemzetközi Katonai Törvényszék felállítása volt és a nürnbergi perek. Ezekben náci vezetőket háborús, emberiség elleni és béke elleni bűnökkel vádolták meg és ítélték el.

Az elmúlt évtizedekben két jelentős nemzetközi büntetőbíróság működött, a (Hágai) Nemzetközi Törvényszék (ICTY) és a Ruandai Nemzetközi Büntetőbíróság (ICTR). Az ICTY a Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgálta, míg az ICTR a ruandai népirtás idején elkövetett bűncselekményekkel foglalkozott.

Az egyik legjelentősebb jelenkori intézmény a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC), amely a Római Statútum alapján jött létre 2002-ben. Az ICC állandó nemzetközi büntetőbírósággént működik, és hatáskörébe tartoznak a háborús bűncselekmények, az emberiség elleni bűncselekmények és a népirtás ügyei. Ezen intézmények létrehozása és működése azt szimbolizálja, hogy a nemzetközi közösség elkötelezett a háborús bűncselekmények elleni fellépés iránt, és igyekszik biztosítani, hogy az elkövetők ne maradjanak büntetlenül a nemzetközi jogszabályok megsértése esetén. Ezek az intézmények nemcsak jogi eljárásokat biztosítanak, hanem hozzájárulnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához is.

Humanitárius intervenció

Államok erőszakos beavatkozása egy másik állam ügyeibe, hogy a célállamban megelőzzék vagy megakadályozzák az emberi jogok széleskörű megvonását, amit az adott állam vagy nem képes vagy nem akar megvédeni.

Hugo Grotius a XVII. században leszögezte: a jog megelőzi az államot. Márpedig ha a jog megelőzi az államot, és az állampolgárok nem minősülnek az adott ország tulajdonának, akkor az is jogszerű, ha egy vagy több állam erőt alkalmaz, hogy megállítsák egy másik állam olyan cselekedeteit, amely szemben áll a természetjoggal. Mivel a humanitárius intervenció is egy háború megindítása, mondhatni emberek megölése más emberek megóvása érdekében, számos kérdés és vita áll fenn arról, hogy milyen kapcsolatban állnak a beavatkozások más nemzetközi szabályokkal, mint például az állami szuverenitás, a be nem avatkozás vagy az erőszaktilalom elvével.

Információszabadság

Alapvető jogunk van szabadon hozzáférni, gyűjteni, létrehozni, terjeszteni és megosztani az információkat. Az információszabadság, mint alapjog a közérdekű adatok megismerésére és terjesztésére vonatkozik. Célja, hogy erősítse a közhatalom gyakorlásának demokratikus kontrollját, a közintézmények átláthatóságát, és lehetővé tegye a polgároknak, hogy tájékozott döntéseket hozzanak.

Jogunk van szabadon kifejezni a véleményünket és hozzáférni a különböző álláspontokhoz. Ez magában foglalja a média szabadságát is, amelynek az a feladata, hogy tudósítson a történésekről, és a közönség számára széles körű információkat biztosítson. A polgár szabadságának szempontjából az információszabadsághoz képest az államnak biztosítani kell egy másik alapjogot is, a személyes adatok védelmét. Jogunk van ahhoz, hogy személyes adatainkat tiszteletben tartsák és védjék az illetéktelen felhasználástól.

Jogállam

A jogállam lényege, hogy a törvényeknek, a jognak mindenki alá van rendelve. A szabályok mindenkire vonatkoznak. Teljes a törvény előtti egyenlőség és a jog uralma mindenki és minden intézmény felett.

Az Európai Bizottság értelmezése szerint a jogállamokban valamennyi közhatalmi jogosítványt kizárólag törvényes korlátok között, a demokrácia értékeinek és az alapvető jogoknak megfelelően, valamint független és pártatlan bíróságok felügyelete mellett alkalmazzák.

A jogállamiságba a következő elvek és gyakorlatok értendők bele, vagyis érvényesülésük nélkül az állam nem jogállami módon működik:

- a törvényesség, ami az átlátható, elszámoltatható, demokratikus és pluralista törvényhozási eljárást hordozza magában;
- a jogbiztonság;
- a végrehajtó hatalom, a kormány önkényességének tilalma;
- a független és pártatlan bíróságok által biztosított hatékony bírói jogvédelem, ideértve az alapvető jogok tiszteletben tartását is;
- a hatalmi ágak szétválasztása; és
- a törvény előtti egyenlőség.

Az Európa Tanács alkotmányjogi tanácsadó testülete, a Jog a Demokráciáért Európai Bizottság (ismertebb nevén: a Velencei Bizottság) hat kritériumot vár el az államoktól jogállami szempontból. Ezek a következők:

- a törvényesség,
- a jogbiztonság,
- az önkényesség tilalma,
- a bíraskodás függetlensége,
- az emberi jogok érvényesülése, és
- a hátrányos megkülönböztetés tilalma.

Jogbiztonság

Az egyik jogállamisági követelmény. A jogbiztonság a nemzetközi és a nemzeti jog egyik alapelve, amely megköveteli, hogy a jog világos, pontos és egyértelmű legyen, és jogkövetkezményei előre láthatóak legyenek.

A jogbiztonság mögött a jogos elvárás elve áll, ami azt jelenti, hogy a jogot úgy kell megfogalmazni, hogy az a jogalanyok számára egyértelmű legyen. Ez megköveteli, hogy a nyilvánosság számára elegendő információ álljon rendelkezésre ahhoz, hogy a felek megértsék a jogszabály rendelkezéseit és be tudják tartani azt. A jogbiztonság a visszaható hatály

tilalmához is kapcsolódik, amely megtiltja a jog alkalmazását olyan eseményekre, amelyek a jogszabály bevezetése előtt történtek.

A jogbiztonság az átláthatósághoz, az igazságossághoz és a társadalom minden tagja elvárásainak észszerű kezeléséhez kapcsolódik.

Jogállamisági feltételrendszer

A feltételelességi mechanizmus az Európai Unió egyik jogi eszköze, amely lehetővé teszi az uniós források kifizetésének felfüggesztését vagy korlátozását, ha egy tagállam megsérti az EU alapvető értékeit, különösen a jogállamiságot.

A mechanizmust megalapozó uniós rendeletet 2020-ban fogadta el az Európai Parlament és a tagállamok első számú vezetőiből álló Tanács. Mindez válasz volt arra, hogy egyes tagállamokban (leginkább Magyarországon és akkor még Lengyelországban) az uniós elvek (például a független igazságszolgáltatás vagy a korrupció elleni fellépés) rendszeresen sérültek. A jogállamisági feltételrendszerről szóló rendeletnek köszönhetően 2021 óta az uniós költségvetés fokozott védelmet élvez azokban az esetekben, amikor a jogállamiság elveinek megsértése hátrányosan érinti vagy veszélyezteti az EU pénzügyi érdekeit. A mechanizmus fő célja az uniós költségvetés, a hatékony és eredményes pénzgazdálkodás védelme.

Az Európai Unió már több jelentésben és vizsgálatban kimutatta, hogy Magyarországon sérült az igazságszolgáltatás függetlensége, a médiapluralizmus és szűkült civil társadalom mozgástere. Ezek után 2022 decemberében a Tanács és az Európai Bizottság különböző eljárások keretében a rendelet adta jogkörrel élve felfüggesztették, illetve feltételekhez kötötték Magyarország uniós forrásokhoz való hozzáférését. Azt is megállapították, hogy Magyarországon az uniós forrásokból finanszírozott közbeszerzéseknél az egyik legmagasabb az EU-ban a verseny hiánya és az egyajánlatos pályázatok aránya, ami súlyos korrupciós kockázatot jelent. A források jelentős része a kormányhoz közel álló személyekhez és cégekhez kerül. Példa erre Orbán Viktor miniszterelnök közeli családtagjainak és üzleti partnereinek jelentős uniós támogatásokhoz jutása. A uniós támogatások nagyobbik fele ma is zárolva maradt, mert a jogállamisági helyzet nem javult érdemben. Félő, hogy 2027-ig tartó uniós költségvetési ciklusban részben vagy egészben nem hasznosulhatnak majd Magyarországon.

Jogbiztonság

Az egyik jogállamisági követelmény. A jogbiztonság a nemzetközi és a nemzeti jog egyik alapelve, amely megköveteli, hogy a jog világos, pontos és egyértelmű legyen, és jogkövetkezményei előre láthatóak legyenek.

A jogbiztonság mögött a jogos elvárás elve áll, ami azt jelenti, hogy a jogot úgy kell megfogalmazni, hogy az a jogalanyok számára egyértelmű legyen. Ez megköveteli, hogy a nyilvánosság számára elegendő információ álljon rendelkezésre ahhoz, hogy a felek megértsék a jogszabály rendelkezéseit és be tudják tartani azt. A jogbiztonság a visszaható hatály tilalmához is kapcsolódik, amely megtiltja a jog alkalmazását olyan eseményekre, amelyek a jogszabály bevezetése előtt történtek.

A jogbiztonság az átláthatósághoz, az igazságossághoz és a társadalom minden tagja elvárásainak észszerű kezeléséhez kapcsolódik.

Jogsérelem

Jogsérelem az, amikor valakinek megsértik vagy korlátozzák a törvényileg biztosított jogait.

Alapjogokat érintő jogsértés, joghátrány például a személyi szabadság megsértése, a hátrányos megkülönböztetés, a szólásszabadság megsértése stb. Jogsértést bárki elkövethet, beleértve egyéneket, vállalkozásokat, kormányzati szerveket, intézményeket és más jogalanyokat. A jogsértésnek a konkrét esettől függően lehetnek polgári, büntetőjogi és/vagy közigazgatási következményei a sértett kompenzálása, jogainak helyreállítása érdekében.

Kegyelmi kérelem

Kegyelmi kérelem (kegyelmi kérvény) a büntetőeljárás megszüntetése, a még végre nem hajtott büntetés vagy intézkedés elengedése vagy mérséklése, továbbá a büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli mentesítés iránt nyújtható be.

A kegyelmezés jogát a köztársasági elnök gyakorolja. A még folyó büntetőeljárás megszüntetése iránt kegyelmi kérelmet annál az ügyészségnél vagy bíróságnál kell benyújtani, amely előtt az eljárás folyik. Ha a büntetőeljárás megszüntetésére irányuló kegyelmi kérelmet nem a terhelt nyújtotta be, a terhelt hozzájárulását a kegyelmi eljárás lefolytatásához be kell szerezni.

Végrehajtási kegyelmi kérelem, az ítélet jogerőre emelkedését követően, kizárólag a még végre nem hajtott büntetések és a mellékbüntetés (közügyektől eltiltás), továbbá az intézkedések közül a próbára bocsátás, a jóvátételi munka és a javítóintézeti nevelés vonatkozásában nyújtható be. Egyéb intézkedés (megrovás, pártfogó felügyelet, elkobzás, vagyonelkobzás, elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele, kényszergyógykezelés) elengedése vagy mérséklése iránt kérelem nem nyújtható be.

Képviseleti demokrácia

A képviseleti demokrácia olyan politikai rendszer, ahol a választópolgárok nem közvetlenül hozzák meg a döntéseket, hanem választott képviselőik révén delegálják a döntéshozatalban, a törvényhozásban és a végrehajtó hatalom ellenőrzésében való részvételt.

Az ilyen rendszerben az arra jogosult polgárok választásokban vesznek részt, amely során kiválasztják azokat a képviselőket, akik ezután közéleti ügyekben döntéseket hoznak helyettük. A skót Lord Henry Brougham (1778–1868) szerint a képviselet lényege, „hogyan a nép korlátozott időre átruházhatja hatalmát az általa választott küldöttekre, akik hatékonyan elvégezhetik azokat a kormányzati feladatokat, amelyeket máskülönben maga a nép látott volna el”.

A képviselő mandátuma (megbízatása, felhatalmazása) lehet kötött és lehet szabad. Előbbi esetben a döntéseknél köteles kikérni és képviselni a választói akaratát, utóbbinál nincsen ilyen kötelessége. A magyar rendi országgyűléseknél a „követek” mandátuma kötött volt, 1848-tól viszont a képviselőknek szabad lett.

A képviseleti demokráciában a választott képviselők felelősséggel tartoznak a választóiknak, és rendszeres időközönként új választásokat kell tartani, ahol az emberek eldönthetik, hogy továbbra is támogatják-e őket vagy sem. Ez a modern, nagy lakosságú államokra jellemző politikai rendszer hatékonyabb mint elődje a részvételi demokrácia volt, ahol minden döntés közvetlenül a politikai jogokkal rendelkezők kezében volt. A képviseleti demokrácia nagyobb területi egységekben is biztosítja a népképviseletet, valamint hatékonyabban előzi meg a viszálykodást és a háborúskodást a politikai ellenfelek között.

A képviseleti elv nem csak parlamentáris szinten érvényesül, de demokráciákban szerepet kap például helyhatóságok, közigazgatási szervek (pl. iskolák), szakmai, munkavállalói érdekképviselések, de olykor még egyes egyházak működtetésében is.

Kereset

A kereset a bírósági eljárás kezdeményezése, amelynek során a felperes bírósághoz fordul, hogy igényét vagy jogait érvényesítse.

A keresetben a felperes részletezi az ügyet érintő tényeket, eseményeket és körülményeket. Megfogalmazza, hogy mit követel a felperes a bíróságtól. Ez lehet kártérítés, jogi rendelkezés, elismerés, visszaállítás vagy más jogi követelés. Megjelöli a jogi szabályokat, jogelveket vagy precedenseket, amelyekre a felperes a jogi igényeit alapozza. Mellékel bizonyítékokat vagy dokumentumokat, amelyek alátámasztják állításait, és segítenek a bíróságnak az ügy mérlegelésében.

A kereset benyújtásával a felperes hivatalosan beindítja a jogi eljárást, és ezt követően a bíróság meghallgatja a feleket, és dönt az ügyben.

Kleptokrácia

A kleptokrácia egy olyan politikai rendszert jelent, amiben a hatalmon lévő személyek elsősorban a saját vagyonuk gyarapítására összpontosítanak, annak ellenére, hogy ez az intézményes rendszer és a közös források kárára történik.

A szót az ógörög *kleptész*, azaz tolvaj és a *kratosz*, azaz hatalom, uralom szavak összevonásával alkották meg a XIX. század elején. Maga a szó annyit jelent: „tolvajuralom”. A kleptokrácia a politikai korrupció legmagasabb foka – innen már nincs feljebb, vagy inkább lejjebb. A kleptokráciában az uralmon lévők elsőrendű célja a lopás, mások kifosztása, leginkább a közvagyon elorzása, elsikkasztása az állam felhasználásával.

A kleptokrácia általában igyekszik eltakarni lényegét, és másnak feltüntetni magát, mostanában például ilyen-olyan (pl. valódi, irányított, keresztény-, olykor illiberális) demokráciának vagy egyenesen népállamnak. A kleptokrácia autokratikus vagy diktatórikus hatalomgyakorláshoz kapcsolódik. A jogállami, demokratikus fékek és ellensúlyok hiánya egyszerre könnyíti meg a lopássorozat elkövetését a hatalom birtokosainak, valamint a bűncselekmények elleplezését és azt, hogy azok következmények nélkül (büntetlenül) maradjanak.

Korrupcióellenes keretrendszer

A korrupcióellenes keretrendszer olyan jogi és intézményi intézkedések összességét jelenti, amelynek célja a korrupció megelőzése, csökkentése és megszüntetése.

Egy hatékony korrupcióellenes keretrendszer elősegíti az állam jogállami működésének és a közpénzek felhasználásának átláthatóságát. A keretrendszer általában egyaránt tartalmaz a korrupció megelőzését és büntetését szolgáló korrupcióellenes jogszabályokat, specifikus korrupcióellenes intézményeket és szervezeteket, transzparens rendszerek kialakítását a közigazgatásban, korrupcióellenes ismeretterjesztést, valamint hatékony ellenőrzési mechanizmusokat. Egy hatékonyan működő rendszer fontos szerepet játszhat az adott ország társadalmi fejlődésében és gazdasági stabilitásában.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2009-ben alakította ki az „integritás” (korrupcióellenesség) keretrendszerét, és fogalmazott meg ajánlásokat a közsférának, ami a magyar integritásirányítási rendszer kialakítására is hatást gyakorolt. De nem eléggé. A formális megfelelések ugyanis a korrupció felszámolására nem mutattak valódi elköteleződést. Ezen az uniós fejlesztési pénzek visszatartása változtatott valamit, amikor is magas korrupciós kockázatok miatt függesztették fel a kifizetéseket. 2022-ben az állam arra kényszerült, hogy létrehozza az Integritás Hatóságot és a mellette működő Korrupcióellenes Munkacsoportot. Probléma, hogy ezeknek igen korlátozott a jogkörük.

Kötelezettségszegési eljárás

A kötelezettségszegési eljárás az Európai Unió egyik jogi mechanizmusa, amelyet az Európai Bizottság alkalmaz a tagállamokkal szemben, ha egy tagállam nem teljesíti az uniós jog által rá háruló kötelezettségeit. Az eljárás célja a tagállamok közötti jogegyenlőség és az uniós jog egységes alkalmazásának biztosítása.

Amennyiben egy tagállam nem teljesíti az uniós jogból eredő kötelezettségeit, uniós rendeletet vagy határozatot sért meg, nem ülteti át az uniós irányelveket, akkor az Európai Bizottság észrevételt tesz a tagállamnak. Ebben az észrevételben felhívja a figyelmet a feltételezett jogszegésre, és felkéri a tagállamot a helyzet rendezésére. Ha a tagállam nem hozza meg a szükséges intézkedéseket, az Európai Bizottság hivatalos felszólítást küld a tagállamnak. Ebben részletesen kifejti az uniós jogszabályok megsértését és kéri a helyzet orvoslását. Ha a tagállam továbbra sem tesz eleget a kötelezettségeinek, az Európai Bizottság az ügyet az Európai Unió

Bíróságához (EUB) irányíthatja. Az EUB megvizsgálja azt, és ha kötelezettségszegést állapít meg, döntést hoz a jogszabályok helyes alkalmazásáról. Évente akár több száz kötelezettségszegési eljárás indul, de csak a töredékük jut el az EUB elé.

Közzadatper

A közzadatper olyan jogi eljárás, amely során egyének vagy szervezetek azzal a céllal fordulnak bírósághoz, hogy az kényszerítse a közhatalom gyakorlóit a társadalom számára fontos információk átadására és közzétételére.

Ilyen perek során a kérelmezők arra hivatkoznak, hogy a közhatalom gyakorlóit törvénytől tagadták meg vagy korlátozták az általuk kért információhoz, nyilvános adathoz való hozzáférést. A közzadatper lehetővé teszi, hogy a bíróság döntést hozzon arról, hogy az adott információnak valóban nyilvánosságra kell-e kerülnie, az közérdekű adatnak vagy közérdekből nyilvános adatnak számít-e, vagyis az érdekelt felek jogot kaphatnak-e a hozzáféréshez. Ezen eljárások az átláthatóságot és a közérdek védelmét szolgálják.

Közérdekű adat

Minden olyan nem védett személyes adat, ami állami, helyi önkormányzati vagy egyéb közfeladatot ellátó szerv, személy, szervezet tevékenysége során keletkezett és kezelésében van.

Ilyen közérdekű feladatnak kell tekinteni az adott politikai berendezkedés védelmét, a közrenddel és közbiztonsággal összefüggő szervezési funkció biztosítását, az alapjogok érvényesülésének elősegítését. Alkotmányos alapjog, hogy a közérdekű adatok megtekintéséhez, terjesztéséhez mindenkinek joga van. A nem közzétett közérdekű adatokat (más szóval közzadatokat) bárki igényelheti, az igénylés megtagadását a felelős szervnek indokolnia kell, bírósági per esetén neki kell a megtagadás jogszerűségét bizonyítani. Bizonyos, törvényben meghatározott érdekek védelme esetében (ilyen pl. a nemzetbiztonság) törvényes lehet az adatok megismerésének korlátozása.

Közzszolgálati média

A közzszolgálati média olyan hírügynökséget, rádiót, televíziót és egyéb digitális médiumokat foglal magába, amelyek célja, hogy állami finanszírozással és fenntartásban fontos, hiteles, sokoldalú és pártatlan híreket, szórakoztató és oktató műsorokat szolgáltatassanak a közönségüknek.

A releváns, hiteles és pártatlan információhoz való hozzáférés biztosítása miatt a közszolgálati média elengedhetetlen a valódi demokráciákban. Minden polgárnak biztosítani kell a hozzáférést hozzájuk. A valódi közmédia abban is segíti a polgárt, hogy politikai vitákban minél tájékozottabban alkosson véleményt és hozzon döntést a választásokon.

Kötött mandátum

A kötelező érvényű megbízás egy szerződéses irányelv, amely kötelezi az érintett feleket meghatározott feltételek teljesítésére anélkül, hogy jogi vagy pénzügyi következmények nélkül egyoldalúan visszaléphetnének. Megfosztja a nyílt vagy nem kötelező érvényű megállapodások rugalmasságát a tranzakciók bizonyosságának, az elszámoltathatóságnak és a jogi végrehajtásnak a biztosítása érdekében.

Ahhoz, hogy egy megbízást jogilag kötelező érvényűnek elismerjenek, szigorú szerződéses kritériumoknak kell megfelelnie. Ez magában foglalja az ajánlatot és az elfogadást, ami azt jelenti, hogy az egyik fél világos, egyértelmű feltételeket javasol, amelyeket a másik fél teljes mértékben elfogad. Jogszerű ellenszolgáltatást is igényel, ami valós érték cseréje, például pénzbeli díjak, jutalékok vagy meghatározott szolgáltatások. Továbbá cselekvőképességnek és beleegyezésnek kell fennállnia, ami azt jelenti, hogy mindkét félnek jogilag cselekvőképesnek, ép elméjűnek és nagykorúnak kell lennie, és szabadon, kényszer nélkül kell megállapodnia. Végül, jogszerű célnak kell lennie, ami azt jelenti, hogy a megbízás céljának teljes mértékben meg kell felelnie a helyi törvényeknek és a közrendnek.

Jellemzője egy meghatározott hatókör is, amely részletezi a pontos elvárásokat, a működési paramétereket és a határokat, hogy kiküszöbölje az értelmezési lehetőségeket. Általában magában foglalja a pénzügyi büntetéseket is, amelyek szigorú szerződésszegési feltételeket vázolnak fel.

A kötöttségek lefektetett szabályai alapján a választók véleményének előzetes kikérése vagy utólagos megerősítése szükséges lehet a törvényhozási és egyéb képviseleti feladatok ellátásához.

Köztársasági elnök

Nem monarchikus, hanem köztársasági (republikánus) berendezkedésű országokban az állam feje. Minden esetben választott tisztség, nem öröklött. Lehet közvetlen vagy közvetetten

választott. Bizonyos elnöki (prezidenciális) rendszerekben a köztársasági elnök a végrehajtóhatalom feje is (például az Egyesült Államokban vagy Argentínában).

A magyar köztársaság elnöke Magyarország államfője, aki az Alaptörvény szerint „kifejezi a nemzet egységét, és örököl az államszervezet demokratikus működése felett”. Az elnök nagyrészt ceremoniális szerepet tölt be, de olyan jogkörökkel is rendelkezik, mint az egyéni kegyelmezés, a jogszabályok megvétőzése, a jogszabályok alkotmánybírósági felülvizsgálatra történő megküldése, valamint a Magyar Honvédség főparancsnoki tisztsége.

Kúria

A bírósági hierarchia csúcsán a Kúria helyezkedik el. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 24. §-a szerint a Kúria elbírálja (törvényben meghatározott ügyekben) a törvényszék, valamint az ítéltábla határozata ellen előterjesztett jogorvoslatot, elbírálja a felülvizsgálati kérelmet, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz, joggyakorlat-elemzést folytat a jogerősen befejezett ügyekben (melynek keretében feltárja és vizsgálja a bíróságok ítélkezési gyakorlatát), elvi bírósági határozatokat és elvi bírósági döntéseket tesz közzé, dönt az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről, dönt a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának megállapításáról.

Személyére a köztársasági elnök tesz javaslatot. A Kúria elnökét az Országgyűlés választja a határozatlan időre kinevezett és legalább 5 éves bírói szolgálati viszonyal rendelkező azon bírák közül, akik legalább 2 éves kúriai bírói tapasztalattal rendelkeznek. Az igazságszolgáltatás hatalmi ágának többi hatalmi ágtól való függetlenségét megkérdőjelezi a Kúria bírósági hierarchiában betöltött szerepének, elnökének választási módja és az OBH szervezeti összetételének szabályozása együttesen.

Mandátum

A mandátum (vagy képviselői mandátum) a mai szóhasználatban általában a választók választás által adott képviselőre vonatkozó megbízatását jelenti, a cselekvési felhatalmazást és annak jogi keretét.

A képviselő mandátuma (megbízatása, felhatalmazása) lehet kötött és lehet szabad. Előbbi esetben a döntéseknél köteles kikérni és képviselni a választói akaratát, utóbbinál nincsen ilyen

kötelessége.

Magyarországon az országgyűlési és önkormányzati választásokon mandátumot szereznek az országgyűlési és önkormányzati képviselők jelenleg.

Médiahatóság

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) feladata az összes médiaágazat és a médiaszabályozás valamennyi területének felügyelete, beleértve a pályáztatást, az engedélyezést, a frekvenciagazdálkodást, valamint a médiatörvények betartásának ellenőrzését és a jogsértések szankcionálását.

Hangos nemzetközi és hazai ellenkezés közepette 2010-ben hozták létre a médiahatóságot. Az új törvény egy sor változást kezdeményezett a hazai médiaszabályozási rendszerben, és a korábbi szabályozó szervek helyébe a médiahatóság lépett, amely a média- és a távközlési ágazatot egyaránt felügyeli. A törvény létrehozta a Médiatanácsot is, amely a Médiahatóságon belüli szerv, és amelynek feladata a 2010-ben elfogadott médiatörvények végrehajtásának nyomon követése.

Az NMHH elnökét közvetlenül a miniszterelnök nevezi ki kilenc évre, amely határozatlan időre meghosszabbítható. A médiahatóság elnöke egyben a Médiatanács elnöke is.

Demokratikus országokban merőben szokatlan, hogy egyetlen kiterjedt hatáskörrel rendelkező szabályozó hatóság kezében összpontosuljon a média kontrollálása és a távközlési piac ellenőrzése.

Médiapluralizmus

A médiapluralizmus alapelve azt hivatott biztosítani, hogy a média sokszínű legyen, ne koncentrálódjék egyetlen tulajdonos, érdekcsoport kezében. A médiapluralizmus a különböző perspektívák, vélemények bemutatásával és információforrások felhasználásával támogatja a társadalmi sokféleséget.

A médiapluralizmus fontos eleme a demokratikus társadalmaknak, mivel a változatos média segíti az információk szabad és kiegyensúlyozott áramlását és így azt is, hogy a választópolgárok tájékozott döntést hozhassanak akár választásokon, népszavazásokon is.

Ha a média túlzottan koncentrálódik, akkor az magával hozhatja az információk szűrését és elferdítését, valamint csökkenti a különböző vélemények és nézőpontok kifejezésének lehetőségét.

Továbbá a nyilvános tárgyalások és gazdasági és egyéb ellenőrző testületek is fontos demokratikus nyilvánossággal/nyilvánosság által működő elemek lehetnek.

Miniszterelnök

A miniszterelnök a kormány élén álló vezető. Magyarországon a legerősebb közjogi méltóságnak és a politikai élet központi alakjának számít.

Ahol létezik ez a tisztség (ma a legtöbb ország ilyen, függetlenül attól, hogy pl. demokratikus, oligarchikus vagy diktatórikus politikai berendezkedésű), ő felel a végrehajtó hatalom, azaz a kormány működéséért, irányításáért és koordinálásáért. A végrehajtó hatalom felelőseként a végrehajtó hatalomhoz tartozik, a hatalmi ágak szétválasztásának elve alapján a törvényhozói és bírói hatalmi ágtól is függetlennek kell lennie.

A miniszterelnök feladatai közé tartozik a miniszterek kiválasztása, a kabinet politikai irányvonalának meghatározása, az ország gazdasági, társadalmi és nemzetközi ügyeinek irányítása, törvényjavaslatok benyújtása, valamint a legtöbb országban a parlamenti vitákban való kezdeményező részvétel.

A miniszterelnököt általában az államfő (az uralkodó vagy az elnök) javaslata alapján a parlament többségi támogatásával nevezik ki. Sok helyen „első az egyenlők között”, vagyis helyzete nem számít hegemónnak, maga a kormány, a miniszterek testülete is korlátozza őt, nem csak a parlament.

Nálunk a miniszterelnöki hatalom fékek és ellensúlyok nélkül érvényesül a gyakorlatban. Ezért jogállami és demokratikus kontroll híján autokratikusnak számít. A szabad és tisztességes miniszterelnök-választás kulcsfontosságú a jól működő demokrácia szempontjából, azonban az elmúlt években a parlamenti választásokat olyan szabályok és egyenlőtlen feltételek mellett bonyolították le, amelyek aránytalanul előnyösek voltak a kormányzó Fidesznek és vezetőjének.

Népszavazás

A népszavazás vagy referendum a választópolgárok akaratának érvényesítése, a demokráciának (népuralomnak) közvetlen eszköze és a hatalomgyakorlás általános és „legerősebb” formája. A közhatalom önkényével szemben betölti a fékek és az ellensúlyok legjelentősebb szerepét.

NGO

NGO-nak, azaz *non-governmental organization*nek vagy nem kormányzati szervezetnek tekintik az olyan államtól független civil szervezetet, amely a közjó támogatására alakult, és a társadalmi jólétért, a közösség érdekében működik.

Az NGO-k működése ugyan független a kormányzati befolyástól, ezzel együtt részesülhetnek kormányzati finanszírozásban, ha állami feladatot látnak el. Jellemzően olyan nonprofit szervezetek, amelyek helyi, nemzeti vagy nemzetközi szinten tevékenykednek olyan területeken, mint a közösségszervezés, humanitárius, szociális, egészségügyi segítségnyújtás, jogi és politikai érdekérvényesítés, a közösségek felhatalmazása, fenntartható fejlődés vagy oktatás és kapacitásépítés.

Az NGO-k a modern társadalom kritikus részei, gyakran olyan hiányosságokat pótolnak, amelyeket a kormányzat és a magánszektor nem tud hatékonyan kezelni. Az NGO-k egyik meghatározó szerepe, hogy a társadalmi változások szószólójaként lépjenek fel. Az érdekérvényesítő munka révén az NGO-k olyan kérdésekre hívják fel a figyelmet, mint az emberi jogok, a környezetvédelem és a társadalmi igazságosság, és olyan rendszerszintű változásokra törekszenek, amelyek szélesebb körben javíthatják az emberek életét. Az NGO-k építhetnek tisztán önkéntes (fizetetlen) munkára, de professzionális (fizetett) tevékenységre és ezek kombinációjára is.

A demokrácia kortárs változata az ellenőrző demokrácia. Ebben fontos szerepet játszanak az NGO-k is mint a hatalom civil ellenőrzői.

Nyilvánosság

A társadalmi kommunikáció alapja. Jürgen Habermas német filozófus szerint a nyilvánosság vagy közszféra a társadalom szabad polgárainak összessége és az az intézményesített társadalmi tér, amelyben ezek a polgárok a szabad gyülekezés, egyesülés, szólás, valamint a politikai intézmények feletti kontroll jogát gyakorolják, azaz részt vesznek a közéletben.

A nyilvánosság olyan kommunikációra és kapcsolatokra utal, amelyek az államtól, a gazdaságtól és a családi magánélettől elkülönülten léteznek. Habermas szerint az állampolgárok azon képessége, hogy beszélhetnek egymással, elmondhatják véleményüket és kialakíthatják a közös vita terét, lehetővé teszi az államkritikus vélemények kialakulását. A nyilvánosság kulcsa az igazság, a világosság, a relevancia és az őszinteség. A nyilvánosság minden demokrácia számára alapvető fontosságú, mert a tanácskozás és az eszmecsere tereként szolgál arról, hogy a kormánzatnak és politikának hogyan kellene a legjobban szolgálnia az embereket. Napjainkban a nyilvánosság elsősorban a médián és a közösségi médián keresztül működik, hozza létre a közvéleményt. Ezért a szabad és független média alapvető fontosságú az egészséges, virágzó nyilvánosság biztosításához.

OBH

Az Országos Bíróági Hivatal (rövidítve: OBH) a bíróságok központi igazgatási szerve Magyarországon.

„Az OBH elnöke a bírói függetlenség alkotmányos elvének megtartásával ellátja a bíróságok igazgatásának központi feladatait, valamint a költségvetési törvény bíróságokról szóló fejezete tekintetében a fejezet irányító hatásköreit, és felügyeletet gyakorol az ítélőtáblák és a törvényszékek elnökeinek igazgatási tevékenysége felett.”

Kritikák érték az OBH elnökének szerepét a Velencei Bizottság részéről a jogállamiság szempontjából – kiemelték, hogy ez a magyar gyakorlat nagyon egyedülállónak számít, mivel míg az igazságügyi miniszter beszámolni köteles az Országgyűlésnek, addig az OBH elnöke senkinek sem tartozik felelősséggel és személyére a köztársasági elnök tesz javaslatot és az OBH elnökét az Országgyűlés választja a határozatlan időre kinevezett és legalább 5 éves bírói szolgálati viszonytal rendelkező azon bírák közül, akik legalább 2 évig bírósági vezetői tisztséget töltöttek be, tehát a hatalmi ágaktól való függetlensége megkérdőjelezhető.

Ombudsman

Európa-szerte elterjedt alkotmányos intézmény, amely jelentős szerepet tölt be a nemzeti alapjogvédelmi rendszerekben.

Sokféle változata van. Feladata elsősorban állami szerveknél – azoktól függetlenül – panasz alapján vizsgálatot indítani, a jogsértő gyakorlatra az érintett szerv figyelmét felhívni, a hibák

kijavítását kezdeményezni és a panaszos jogait képviselni. Legtöbb országban döntéseinek nincsen jogi kötelező ereje, de ajánlásokat fogalmazhat meg.

A magyar alkotmányos rendszerben közjogi tisztségviselő, akinek elsődleges feladata az alapjogokkal kapcsolatos visszaélések, visszaágások kivizsgálása. 2011 óta az alapvető jogok biztosának nevezik. Azóta a korábbihoz képest sokat romlott a magyar ombudsmani jogvédelem szintje, noha nem csak a korábbi szakombudsmani feladatok kerültek hozzá, hanem a felszámolt Egyenlő Bánásmód Hatóságé és a Rendészeti Panasztestületé is, ám a biztos számos súlyos alapjogi problémával nem foglalkozott, nem fordult az Alkotmánybírósághoz.

Önkényuralom

Olyan politikai rendszer, amelyben a hatalom egyetlen személy vagy csoport kezében koncentrálódik, gyakran törvényes ellenőrzés és egyensúly hiányában. Az önkényuralmat sokan az autokráciával azonosítják. Az önkényuralom általános jellemzője, hogy az uralmat gyakran erőszakkal, autoriter irányítással, demokratikus intézmények elnyomásával vagy manipulációjával, valamint a polgári szabadságok korlátozásával gyakorolják.

Az önkényuralom alatt élő társadalom gyakran szembesül az emberi jogok korlátozásával, a politikai ellenzék üldözésével, a szólás- és sajtószabadság hiányával, valamint az igazságszolgáltatási rendszer manipulációjával. Az ilyen politikai környezetben a kormányzati hatalom korlátozza vagy ellehetetleníti a társadalmi szereplők tevékenységeit, mivel a független, kritikus gondolkodás és az államhatalom elleni szervezett tiltakozások veszélyt jelenthetnek uralmára.

Pártatlanság

A pártatlanság azt jelenti, hogy valaki elfogulatlan, nem részesít különféle érdekeket vagy feleket előnyben vagy hátrányban. A pártatlanság az igazságszolgáltatás, a döntéshozatal, a vitarendezés, valamint a tisztességes bánásmód alapelve.

A pártatlanság hozzájárul a jogállamiság eléréséhez, mivel biztosítja, hogy az emberekkel igazságosan és egyenlően bánjanak, és az intézmények elfogulatlanok legyenek a különböző érdekekkel szemben. A bírácoknak nem szabad elfogultan és pártosan mérlegelniük az ügyeket. A pártatlanság tevékenységük során elvárás bizonyos más közjogi méltóságokkal szemben is, mint például az ombudsman, a legfőbb ügyész, a számvevőszék vagy a Költségvetési Tanács

elnöke. A politikusokkal és képviselőkkel szemben nem elvárás a pártatlanság. A kormányfő esetében sem abszolút elvárás a pártatlanság, az viszont igen, hogy a közjó és a pártérdek konfliktusa esetén, a közjót szolgálja. A magyar államfőnek előírja az Alaptörvény, hogy kifejezze a nemzet egységét, és őrködjön az államszervezet demokratikus működése felett. Vagyis a pártatlanság nála is alkotmányos elvárás, noha az államfő is szükségszerűen a politikai élet szereplője.

Petíciós jog

Mindenkinek jogában áll egyedül vagy közösen írásos javaslattal vagy panasszal állami szervekhez, hatóságokhoz fordulni. Ez a petíciós jog vagy panaszjog.

A petíciós jog mindenkire kiterjed, vagyis nem csak az adott ország állampolgáira. Minél többen csatlakoznak a petícióhoz, annál valószínűbb, hogy sikerrel jár.

A petíciós jog az első generációs emberi jog. A közvetlen demokrácia egyik eszköze. Abban segít, hogy akár szervezetlen magánszemélyek is képesek legyenek kifejezni panaszaikat és véleményüket az államnak. A petíciós jog szorosan kapcsolódik más, a közvetlen demokrácia számára alapvető fontosságú polgári és politikai jogokhoz, mint például az egyesülési joghoz és a véleménynyilvánítás szabadságához. A petíciós jog gyakran társul a gyülekezési joghoz, mivel a petíciók gyakran kapcsolódnak tüntetésekhez, tiltakozásokhoz.

Szabad mandátum

A mandátum (vagy képviselői mandátum) a mai szóhasználatban általában a választók választás által adott képviselőre vonatkozó megbízatását jelenti, a cselekvési felhatalmazást és annak jogi keretét.

A képviselő mandátuma (megbízatása, felhatalmazása) lehet kötött és lehet szabad.

A szabad mandátum általában azt jelenti, hogy a képviselő nem utasítható, a megválasztását követően a választópolgárok akarata nem köti.

Személyes adatok védelme

Minden egyénnek joga van ahhoz, hogy az általa szolgáltatott vagy a róla nyilvántartott személyes információkat tiszteletben tartsák és megfelelően kezeljék. Ez az emberi jog alapvető fontosságú a magánélet védelme és az egyéni szabadságjogok biztosítása szempontjából.

Személyes adata csak élő természetes személynek lehet, így a jogi személyeket nem illeti meg a személyes adatok védelme. A nem megengedhető célból kezelt, gyűjtött, felhasznált információk az egyén magánszféráját súlyosan korlátozó önkénnyé alakulhatnak át. A korlátlan információs hatalom (legyen az az államé vagy nagyvállalaté) nem csak az egyénre, de a társadalomra is veszélyt jelent. Az adatvédelmi jog vagy adatvédelem az információs hatalmat korlátozza. Nemzetközi szinten számos egyezmény és jogszabály védi ezt a jogot, és az egyes országokban is kialakultak adatvédelmi törvények. Az első, előremutatónak számító magyar adatvédelmi törvényt 1992-ben fogadták el, a jelenleg is hatályban lévő másodikat pedig 2011-ben. A személyes adatvédelem célja, hogy megakadályozza az információkkal történő visszaélést, és szigorú korlátok felállításával biztosítsa az emberek bizalmát az adatokat kezelő szervezetek iránt.

Az adatvédelmi jog alanya az érintett személy (adatalany), akivel az adat kapcsolatba hozható, és akinek az adatkezeléssel az információs jogát korlátozzák. Az adatvédelmi jog tárgya pedig a személyes adat, amely az adatalannal összefüggésbe hozható. A személyes adatok szűkebb köre érinti az egyén magánéletének mélyebb szféráját, például egészségét, politikai véleményét, pártállását, ezeket különleges, érzékeny vagy szenzitív adatoknak nevezzük.

Az adatkezelő és az adatfeldolgozó jogilag elkülönülnek. Az adatkezelő az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely önállóan vagy másokkal közösen meghatározza a személyes adatok kezelésének céljait és eszközeit, míg az adatfeldolgozó az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely az adatkezelő nevében személyes adatokat kezel.

Szólásszabadság

A szólásszabadság az alapvető emberi jogok egyike, amely azt jelenti, hogy mindenkinek joga van kifejezni a véleményét, gondolatait és információkat megosztani anélkül, hogy retorzió vagy büntetés érne őt az állam vagy más szervezet részéről.

Ez az jog az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, valamint számos más nemzetközi és nemzeti jogi dokumentumban is elismert. Fontos része a demokratikus társadalmaknak, mivel lehetővé teszi az állampolgároknak, hogy aktívan részt vegyenek a közügyekben és kritikusan szemléljék a kormányzat tevékenységeit. A szólás szabadsága a véleménynyilvánítás

szabadságának széles jogcsoportjába tartozik, míg szűkebb értelemben gyakorta a véleménynyilvánítás szabadságával azonosként használt.

Sztrájk, sztrájkjog

A sztrájkjog egy alapvető kollektív munkaügyi fellépés, amely lehetővé teszi az alkalmazottak számára, hogy beszüntessék a munkát jobb fizetés, biztonság vagy munkafeltételek követelése érdekében. 2026. május 21-én a Nemzetközi Bíróság egy mérföldkőnek számító tanácsadó véleményt adott ki, amelyben kimondta, hogy a sztrájkjogot a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87. számú egyezménye védi.

A sztrájk lehet munkaharc, kollektív időleges munkabeszüntetés, amivel a munkavállalók a közös gazdasági és szociális érdekeik biztosítása érdekében nyomást gyakorolnak a munkáltatóra, hogy meghatározott követelések teljesítését kikényszerítsék. A sztrájk a szociális jogállam egyik szükségszerű velejárója. Egyaránt kezdeményezhetik munkavállalói csoportok és szakszervezetek.

Sztrájkolni még más munkavállalók – akár távoli munkaterületek dolgozói – céljait támogatva miatt is szoktak. Általános sztrájkra pedig valamilyen általános munkavállalói vagy politikai cél elérése érdekében kerülhet sor igen ritkán.

A sztrájkjog második generációs emberi jog, vagyis a gazdasági, szociális és kulturális alapjogok családjába tartozik, noha alkotmányos védelme olyan első generációs alapjogokból is következik, mint az egyesülési, gyülekezési vagy véleménynyilvánítási jog.

A sztrájkhoz vagy munkaharchoz való jog általában minden munkavállalót megillet, csak bizonyos csoportok esetében korlátozható, ha a szolgáltatáshoz való hozzáférés akadályoztatása a lakosság életét, egészségét vagy biztonságát veszélyezteti. A sztrájkjog garanciája, hogy a munkáltató nem kényszeríthet senkit arra, hogy akarata ellenére ne sztrájkoljon, nem szankcionálhatja a dolgozót a sztrájkban való részvételért, nem szüntetheti meg a munkaviszonyt.

Szuverenitásvédelem

A szuverenitás védelmének alapja az a gondolat, hogy meg kell őrizni az államnak azt a hatalmát, hogy saját maga számára hozzon autonóm döntéseket.

A szuverenitás az állam főhatalmára utal. A szuverenitás fogalmába leginkább a főhatalom birtokosa (alanya), a főhatalom eredete, jellemzői, működésével, korlátozásával kapcsolatos problémák értendők bele.

A szuverenitás védendő érték. Az utóbbi időben a magyar kormányerő drasztikus lépéseket tett (elsősorban a Szuverenitásvédelmi törvény elfogadásával, amely létrehozta a Szuverenitásvédelmi Hivatalt) arra hivatkozva, hogy a rosszindulatú külföldi beavatkozási kísérletek veszélyeztetik az állam független létét. Valójában azonban nem az ország szuverenitását védené meg a kormány, hanem a saját hegemon hatalmát.

A törvény szövege szándékosan pontatlan és tele van tágan értelmezhető fogalmakkal. Ezért a kormánynak (a hivatalnak) korlátlan hatalma van arra, hogy azt állítsa, hogy a független médiának vagy a civil szervezeteknek a demokrácia és párbeszéd előmozdítására irányuló erőfeszítései külföldi érdekeket szolgálnak.

Ha a Fidesz szándéka valóban Magyarország szuverenitásának védelme lenne, akkor nem a demokratikus értékek talaján álló hazai szereplők ellen kellene fellépnie, hanem a szövetségi rendszerünkön kívüli, autoriter országok államilag szervezett politikai, gazdasági és dezinformációs befolyásolási törekvései ellen.

Ügyelosztási rend

Az ügyelosztási rend a bíróságokon az ügyek elosztásának az adminisztratív és eljárási szabályok szerinti redjét jelenti. A beérkező perek, büntetőeljárások vagy fellebbezések meghatározott bírákhoz, testületekhez vagy eljárási szakaszokhoz való hozzárendelésére használnak. Elsődleges célja az átláthatóság, a működési hatékonyság és a bírói függetlenség biztosítása az önkényes bírói kiválasztás megakadályozásával.

A kiosztásnak előre meghatározott, semleges szabályokon (például időrendi iktatási sorrenden, betűrendes elosztáson vagy automatizált elektronikus rotáción) kell alapulnia, nem pedig emberi belátáson.

Az átláthatóság és az elszámoltathatóság szempontjából fontos, hogy a bíróságok köztegyék az ügyelosztási rendszereket vagy rendeleteket, amelyek felvázolják az elosztási rendet, a testületek összetételét, az elnököket és a távollévő bírák helyettesítési szabályait.

Ügyészség

A büntetőeljárásban a közvádoló szerepét betöltő, az állam büntetőigényét kizárólagosan érvényesítő állami szerv. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.

Elsődleges feladata a nyomozás, vádemelés és büntetés-végrehajtás. Ezek mellett lehet közjogi feladatköre, ilyen a közérdekvédelem és a börtönök ellenőrzése.

Többféle ügyészségi modell létezik:

- a. alárendelt ügyészségi modell, amiben az ügyészség a végrehajtó hatalmi ágnak alárendeltje, a kormány az igazságügyi minisztériumon keresztül irányítja az ügyészséget (pl. Egyesült Államok);
- b. független ügyészségi modell, amiben az ügyészség és kormány között nincs hierarchikus viszony, és ott az ügyészség legalábbis szervezetileg egy független igazságszolgáltató intézmény (pl. Oroszország).
- c. Az igazságszolgáltatási ügyészségi modellben a hivatal a bírósági rendszer független részeként működik, és teljesen elkülönül a politikusoktól, hogy megakadályozza a politikai beavatkozást a büntetőügyekben, ez a struktúra megtalálható Olaszországban, Spanyolországban és Kolumbiában.

Magyarország hierarchikusan felépülő ügyészsége az Alaptörvény alapján elsősorban igazságszolgáltatási feladatkört lát el (a bíróságok közreműködőjének tekinthető, szervezetrendszere is azokhoz igazodik), de végrehajtói tevékenységet is végez és a törvényhozással is kapcsolatban áll (a legfőbb ügyész interpellálható, évente beszámol a parlamentnek, amely őt 9 évre megválasztotta).

Választójog

A választójog államszervezeti értelemben a demokratikus képviseleti hatalomgyakorlás egyik eszköze. Alapjogi értelemben a választójog alapjog, a politikai részvétel joga, és biztosítja az állampolgárok részvételét a hatalomban.

A választójog lehetőséget biztosít arra, hogy az állampolgárok kifejezzék politikai preferenciáikat és megválasszák azokat az egyéneket vagy pártokat, amelyek döntéshozó testületekben fogják képviselni őket. A demokratikus választójognak fontos eleme, hogy a szavazás szabad döntésen alapuljon, mindenféle megfélemlítéstől és befolyástól mentes, valamint a leadott szavazat titkos legyen. A választójog gyakorlásának feltétele a rendszeres időközönkénti választások megrendezése, ahol az állampolgárok előre megszabott időpontban élhetnek a választás alapjogával. Valóban demokratikus választás, akkor áll fenn, ha a választási formákat, kérdéseket, a nép szabadon jelölhette és azok közül szabadon kiválaszthatta a jövőben miről kíván szavazni.

A XX. századig nem számított alapjognak, sőt előjognak tekintették. És bár ma a demokráciákban alapjognak számít, mégsem tartozik az emberi jogok (élethez, emberi méltósághoz, személyiség védelméhez való jog) klasszikus csoportjába.

A demokratikus rendszerekben a választójog általában általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással érvényesül.

Érdekesség, hogy a rövid életű 1755 és 1769 között létezett Korzikai köztársaság volt az első, mely limitált univerzális választójogot adott minden állampolgárának 25 év felett.

Új-Zéland pedig az első nemzet, mely 1893-ban kiterjesztette a nőkre is az általános választójogot.

Véleménynyilvánítás szabadsága

A véleménynyilvánítás szabadsága azt jelenti, hogy mindenkinek joga van véleményének szabad kinyilvánításához. A politikai szabadságjogok közé tartozó alapjog.

A véleménynyilvánítás szabadsága több szabadságjogot foglal magában, ezért anyajognak tekintjük. Ide tartozik a szólás- és sajtószabadság, az informáltsághoz való jog, az információk megszerzésének szabadsága, a művészi, irodalmi alkotás szabadsága, a művészeti alkotás

terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága, a tudományos ismeretek tanításának szabadsága, a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog. A véleménynyilvánítás szabadságának lényege, hogy az egyén szabadon kommunikálhasson másokkal, hogy ezzel mások véleményét formálja. Ezzel hozzájárul a közéleti témákban zajló társadalmi párbeszédhez, különféle nézetek kifejezéséhez, így az állampolgárok aktivizálásához és informálásához.

Visszahívhatóság

A politikatudományban és az alkotmányjogban a visszahívhatóság arra a jogi mechanizmusra és demokratikus elvre utal, amely lehetővé teszi a választók számára, hogy egy megválasztott képviselőt hivatalos mandátumának lejártá előtt elmozdítsanak hivatalából. Gyakran népszavazás vagy visszahívási választás útján hajtják végre, és a közvetlen nyilvános elszámoltathatóság eszközeként szolgál, a hatalmat a választókerületre helyezve vissza a szokásos választási ciklusok között.

A visszahívások megjelennek az ókori athéni demokrácia alkotmányában. Több helyen is legális lehetőség a visszahívhatóság, például:

- a. Japán. A japán választók „rutinszerűen” használják ezt az eszközt önkormányzati szinten. Ha egy petíció elnyeri a város regisztrált szavazóinak egyharmadának aláírását, helyi népszavazást tartanak. Az egyszerű többség sikeresen eltávolítja a helyi vezetőt, vagy feloszlatja az egész városi tanácsot.
- b. Svájc. Svájcnak nincs országos szintű visszahívási rendszere. A 26 kanton (állam) közül azonban hét – köztük Bern, Ticino, Uri, és a közelmúltban Aargau és Genf – kifejezetten meghatározott, egyedi visszahívási formát határoz meg. Az amerikai rendszerrel ellentétben, amely konkrét személyeket céloz meg, a svájci kantoni visszahívások személytelen, kollektív visszavonások. Az állampolgárok aláírásokat gyűjtenek (a választók 2%-ától 30%-áig terjedően), hogy a teljes kantoni parlament vagy végrehajtó kabinet azonnali feloszlatásáról szóló szavazást követeljenek.
- c. Mexikó. Mexikó egyedülálló, modern esettanulmányt kínál a végrehajtó szintű visszahívások terén. 2019-ben az ország módosította az alkotmányát, hogy lehetővé tegye az elnöki mandátum visszavonásáról szóló népszavazást az elnök hatéves ciklusának felénél.

- d. Peru. Peru engedélyezte a regionális kormányzók, tartományi polgármesterek és kerületi tanácsosok közvetlen visszahívását. A szervezőknek érvényes aláírásokat és ujjlenyomatokat kell gyűjteniük az adott településen vagy régióban a regisztrált szavazók legalább 25%-ától. Ezeket a RENIEC (Országos Személyazonosító és Családi Állapotú Nyilvántartás) szigorúan ellenőrzi és hitelesíti.

 A projekt az Európai Szolidaritási Testület finanszírozása által valósult meg.

 A dokumentumban foglaltak csak a szerzők véleményét tükrözik, az Európai Bizottság nem felelős az ott szereplő információk semminemű felhasználásáért.

